

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СТАВЛЕННЯ СУБ'ЄКТІВ ДЮСШ ДО ЦІЛЬОВИХ ОРІЄНТИРІВ І ФАКТОРІВ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

У статті виявлено ставлення тренерів-викладачів, адміністрації, батьків вихованців ДЮСШ до цільових орієнтирів і факторів виховного процесу. Проаналізовано мотиви заняття спортом учнів ДЮСШ. Визначено суперечності між ставленням тренерів-викладачів та адміністрації ДЮСШ, а також учнів та їх батьків до цільових орієнтирів виховного процесу.

Ключові слова: виховний процес, діти, підлітки, спорт, школа, цільовий орієнтир, фактор.

Система дитячо-юнацьких спортивних шкіл (ДЮСШ) на сьогодні виступає дійовою ланкою позашкільної освіти України. Першочерговими завданнями цієї системи, що ставляться перед нею суспільством, виступає створення необхідних і достатніх умов для самореалізації вихованців засобами обраного виду спорту та їхнього фізичного розвитку; формування у них навичок здорового способу життя, а також забезпечення змістовного дозвілля.

Результати численних досліджень з педагогіки та психології спорту (О. Козирєва [1], Л. Лубишева [2], А. Сидоров [4], К. Смирнов [5], В. Столяров [6], А. Шаболтас [8] та ін.) вказують на те, що окрім розвитку фізичних якостей, заняття спортом впливають на формування цінностей, особистісних якостей, а також поведінки юних спортсменів.

Разом із тим, у наукових дослідженнях зауважено, що на практиці навчально-тренувальний процес у ДЮСШ спрямовується на досягнення високого спортивного результату будь-якою ціною, часто на шкоду моральному й культурному розвитку спортсменів. Наслідком цієї тенденції є порушення правил чесної боротьби у спортивній діяльності та за її межами, вживання допінгу, нехтування спортсменами загальноприйнятими суспільними нормами.

Закономірно, що окремі приклади девіантної поведінки спортсменів формують суспільний стереотип, відповідно до якого, спортсмени – це люди, які мають обмежений інтелект, низький рівень загальної, духовної й моральної культури. Це уявлення підкріплюється тим, що колишні вихованці ДЮСШ нерідко залучаються до антигромадської діяльності, що іноді приводить їх до вчинення злочинів (як, наприклад, М. Лінге, Д. Сотніков, В. Собакар та ін.).

Зазначене вище спрямувало наші зусилля на наукове обґрунтування сучасної моделі організації виховного процесу ДЮСШ, реалізація якої дала б змогу найбільш повно реалізувати виховний потенціал спортивної діяльності.

Одним з визначальних факторів ефективності виховання юного спортсмена є відсутність розбіжностей у позиціях тренерів-викладачів, ад-

міністрації ДЮСШ, а також вихованців та їхніх батьків у ставленні до цільових орієнтирів і дійових чинників виховного процесу. Знання цих суперечностей дасть змогу розробити методичні рекомендації, що сприятимуть оптимізації виховного процесу як на рівні роботи адміністрації ДЮСШ, так і на рівні виховної роботи тренерів-викладачів.

Мета статті – визначити суперечності у ставленні цільових орієнтирів і чинників виховання між тренерами-викладачами, представниками адміністрації ДЮСШ, а також вихованцями та їхніми батьками.

Завдання дослідження: зіставити результати анкетування тренерів-викладачів, представників адміністрації ДЮСШ, батьків юних спортсменів, а також результати, отримані серед вихованців ДЮСШ за методикою А. Шаболтас. Застосовано такі *методи дослідження:* *емпіричні* – анкетування тренерів-викладачів, представників адміністрації ДЮСШ, батьків вихованців ДЮСШ; *встановлення мотивації юних спортсменів за методикою А. Шаболтас;* *теоретичні* – аналіз результатів анкетування та методики визначення мотивації спортсменів, а також зіставлення цих результатів; *статистичні* – упорядкування за рангом, визначення коефіцієнта конкордації Кендалла (розрахунки проводилися із застосуванням програми Statistica 6) [9].

Дослідження виконано у межах науково-дослідної роботи “Наукове обґрунтування ефективних форм і методів організації діяльності системи дитячо-юнацьких спортивних шкіл” (номер державної реєстрації 0112U005360), а також комплексного наукового проекту “Теоретико-методологічні засади формування особистісної фізичної культури у дітей та молоді” (номер державної реєстрації 0113U001205).

Дослідження мотивації вихованців ДЮСШ проводилося у квітні-травні 2013 р. у групах спеціалізованої базової підготовки чотирьох ДЮСШ м. Запоріжжя. Загальна кількість респондентів – 55 вихованців ДЮСШ [3]. Дослідження проведено з використанням методики А. Шаболтас [8].

Для виявлення ставлення тренерів-викладачів ДЮСШ (n=23), представників адміністрації (n=21), а також батьків вихованців ДЮСШ (n=22) до цільових орієнтирів і чинників виховного процесу проведено анкетування в ряді ДЮСШ м. Запоріжжя. Інструментом дослідження стали анкети, сконструйовані відповідно до традицій соціологічних досліджень [7]. Анкетування проводилося студентами факультету управління фізичною культурою й спортом Запорізького національного технічного університету у ході науково-дослідної роботи в межах виробничої практики під керівництвом автора статті в 2013–2014 рр.

Одним з ключових результатів проведеного дослідження стала побудова впорядкованих за рангом рядків, що відображають ставлення тренерів-викладачів, представників адміністрації ДЮСШ, а також батьків вихованців до цільових орієнтирів виховного процесу.

Встановлено, що розуміння тренерами-викладачами цільових орієнтирів своєї виховної роботи відображається у рядку, вищими позиціями якого виступають такі пункти: “створення умов для розвитку фізичних

якостей” (середній ранг – 1,82); “формування певних рис характеру, корисних для досягнення поставлених юним спортсменом цілей” (середній ранг – 3,23); “формування рис характеру й цінностей юного спортсмена, які сприятимуть досягненню ним найвищого результату в обраному виді спорту” (середній ранг – 3,32); “придбання навичок здорового способу життя” (середній ранг – 3,86). При цьому, коефіцієнт конкордації Кендалла (0,66) засвідчив достатньо високий рівень узгодженості думок респондентів.

Зауважимо, що розуміння тренерами-викладачами цільових орієнтирів виховного процесу збігається з думками представників адміністрації ДЮСШ. Так, у рейтингу цільових орієнтирів виховного процесу, визначеному на основі результатів анкетування представників адміністрації ДЮСШ, верхні рядки зайняли такі позиції: “створення умов для розвитку фізичних якостей” (середній ранг – 1,85); “формування певних рис характеру, корисних для досягнення поставлених юним спортсменом цілей” (середній ранг – 3,08); “формування цінностей юного спортсмена, які сприятимуть досягненню найвищого результату в обраному виді спорту” (середній ранг – 3,62); “придбання навичок здорового способу життя” (середній ранг – 3,92). При цьому коефіцієнт конкордації Кендалла (0,67) вказав на високий рівень узгодженості думок представників адміністрації ДЮСШ.

Результати анкетування вказують на те, що тренери-викладачі й представники адміністрації ДЮСШ у своїй виховній роботі орієнтуються, насамперед, на формування й розвиток тих новоутворень психіки, які безпосередньо впливають на досягнення вихованцями високого спортивного результату. У той же час, найважливіші цілі виховання, що не мають безпосереднього відношення до досягнення спортивного результату, але мають значення для соціалізації юного спортсмена, не розглядаються тренерами-викладачами як основні цільові орієнтири виховної роботи.

Отримані дані підкріплюють нашу думку про те, що для тренерів-викладачів ДЮСШ спорт виступає, передусім, засобом власної самореалізації. Цей запит може бути виражений максимом “я не можу упустити свій шанс виростити великого спортсмена” [5]. Певну роль у формуванні такого підходу відіграє й те, що традиційними критеріями оцінювання тренерської діяльності з боку адміністрації ДЮСШ є спортивні досягнення учнів, що, з одного боку, змушує тренерів форсувати підготовку, а з іншого – нехтувати виховною роботою, яка безпосередньо не впливає на зростання спортивних результатів.

Розуміння батьками цільових орієнтирів виховного процесу в ДЮСШ відображається в упорядкованому за рангом рядку, вищими позиціями якого виступають: “придбання навичок здорового способу життя” (середній ранг – 2,0); “створення умов для соціалізації юного спортсмена після завершення спортивної кар’єри” (середній ранг – 2,18); “сприяння відновленню вихованців після навчальних та інших навантажень” (середній ранг – 2,27); “створення умов для забезпечення змістовного дозвілля”

(середній ранг – 3,95). Відзначимо, що коефіцієнт конкордації Кендалла (0,86) засвідчив високий рівень узгодженості думок респондентів.

Аналізуючи отримані дані, бачимо, що батьки убачають цільові орієнтири виховного процесу в ДЮСШ, перш за все, у підвищенні рівню здоров'я своїх дітей, а також у вирішенні питань, пов'язаних з виконанням ними соціальних функцій, безпосередньо не пов'язаних зі спортивною діяльністю. При цьому цільові орієнтири виховного процесу, які асоціюються з досягненням їхніми дітьми високого спортивного результату, не визнаються батьками пріоритетними.

Відзначимо, що отримані дані не підтвердили наше припущення про поширення серед батьків вихованців ДЮСШ запиту на “самореалізацію через посередника”, який передбачає як позитивний (нормальна гордість батьків, викликана успіхами дитини), так і негативний (експлуатація й жорстокість) аспекти.

Іншими словами, очікування батьків юного спортсмена відносно виховного процесу ДЮСШ можуть бути зведені до двох основних пунктів: по-перше, – це соціалізація дитини в дозвільній діяльності, сутність якої полягає у засвоєнні нею суспільно значущих норм і цінностей у процесі занять спортом; по-друге, – це збереження й зміцнення здоров'я, розвиток психофізичних потенцій дітей у процесі усвідомленої рухової діяльності. На практиці актуальність цих запитів виявляється в діяльності батьків з “привчання” своїх дітей до занять спортом, фінансовій підтримці цих занять у ДЮСШ, оплаті послуг приватних тренерів тощо.

Водночас дослідження, проведене нами за методикою А. Шаболтас серед вихованців ДЮСШ м. Запоріжжя, показало, що у групах спеціалізованої базової підготовки юнаки та дівчата, незалежно від виду спорту, у своїй спортивній діяльності керуються, переважно, мотивом емоційного задоволення – прагненням до отримання радості від руху й фізичних зусиль. Відзначимо, що орієнтація на досягнення успіхів у спорті у більшості вихованців ДЮСШ на етапі спеціалізованої базової підготовки не займає провідного місця [3].

Важливим результатом анкетування тренерів-викладачів ДЮСШ стала побудова рядка, упорядкованого за рангом, що відображає ставлення респондентів до факторів виховного процесу. Основними факторами, що забезпечують виховний процес, тренери-викладачі назвали: “індивідуальне спілкування спортсменів з тренером у процесі тренувальної та змагальної діяльності” (середній ранг – 1,68); “самостійне подолання спортсменом труднощів у тренувальному процесі” (середній ранг – 2,23); “самостійне подолання спортсменом труднощів під час змагань” (середній ранг – 2,59); “спілкування членів спортивного колективу між собою” (середній ранг – 3,64). Інші фактори зайняли в рейтингу нижчі місця зі значно меншим середнім рангом. Відзначимо, що коефіцієнт конкордації Кендалла (0,89) вказує на високий рівень узгодженості думок респондентів. Аналогічні результати дало анкетування представників адміністрації ДЮСШ.

Отриманий ряд указує на те, що тренери-викладачі та представники адміністрації ДЮСШ сприймають виховний процес, з одного боку, як результат спілкування (тренера й спортсмена, спортсмена й спортсмена), а з іншого – як результат самовиховання спортсмена у процесі подолання труднощів спортивної діяльності.

Основними факторами, що забезпечують засвоєння учнем ДЮСШ соціальних норм у процесі спортивної діяльності, батьки назвали: “індивідуальне спілкування спортсменів з тренером у процесі тренувальної та змагальної діяльності” (середній ранг – 1,77); “спілкування членів спортивного колективу між собою” (середній ранг – 2,23); “самостійне подолання спортсменом труднощів під час змагань” (середній ранг – 2,55); “самостійне подолання спортсменом труднощів у тренувальному процесі” (середній ранг – 3,45). При цьому коефіцієнт конкордації Кендалла (0,92) вказав на високий рівень узгодженості думок респондентів.

Інтерпретуючи отримані дані можна сказати, що розбіжностей у думках батьків, тренерів-викладачів та представників адміністрації ДЮСШ щодо факторів, які впливають на ефективність виховного процесу, практично немає.

Особливо варто відзначити, що такий фактор виховного процесу, як “проведення виховних заходів” у рейтингу, складеному на підставі анкетування тренерів-викладачів, представників адміністрації, а також батьків вихованців ДЮСШ, зайняв останню позицію.

Відзначимо також, що всі суб'єкти ДЮСШ відмічають провідну роль тренерів-викладачів у виховному процесі.

Остання теза підтверджується відповідями батьків, тренерів та представників адміністрації ДЮСШ на запитання анкети “Чи повинен тренер-викладач виконувати функції вихователя?”. Так, отримані дані свідчать про те, що переважна більшість батьків (95,45%) покладають на спортивних педагогів відповідальність за виконання виховної місії. При цьому, більшість тренерів-викладачів (81,82%) і представників адміністрації (78%) відчують відповідальність за результати виховного процесу в ДЮСШ. У той же час, отримані результати вказують на те, що частина тренерів-викладачів (18,18%) не вважає за потрібне приділяти особливу увагу виховній роботі (на нашу думку, що з цією частиною респондентів необхідно проводити роботу, спрямовану на підвищення рівня відповідальності за організацію і результати цієї роботи).

Висновки. Таким чином, проведені дослідження довели, що між цільовими орієнтирами тренерів, адміністрації ДЮСШ, а також учнів ДЮСШ та їх батьків існують кардинальні відмінності, а саме: тренери-викладачі у своїй виховній роботі орієнтуються, насамперед, на формування і розвиток в учнів тих психічних новоутворень, які безпосередньо пов'язані з досягненням спортивного результату, тоді як батьки очікують від тренерів-викладачів підвищення рівня здоров'я своїх дітей, а також сприяння у вирішенні питань, пов'язаних з соціально значущою діяльністю

дітей. При цьому самі учні ДЮСШ (груп спеціалізованої підготовки) очікують від своєї спортивної діяльності, насамперед, емоційного задоволення та отримання радості від руху й фізичних зусиль.

Водночас, розбіжностей у думках батьків, тренерів-викладачів та представників ДЮСШ щодо факторів, які впливають на виховний процес, практично немає. Усі суб'єкти виховного процесу відзначають провідну роль тренерів і товаришів по команді, а також високе значення самовиховання юного спортсмена в процесі подолання фізичних і психічних труднощів спортивної діяльності. При цьому такому фактору, як “проведення виховних заходів” у рейтингу відводиться остання позиція.

Очевидно, що очікування суб'єктів навчально-тренувальної діяльності в ДЮСШ до цільових орієнтирів занять спортом загалом і виховання у процесі спортивної діяльності зокрема перебувають у стані динамічної рівноваги. Проте, на практиці ця рівновага часто порушується, що приводить до латентних або явних конфліктів, причини яких можуть критися, наприклад, у таких розбіжностях очікувань:

- одного боку, юний спортсмен чекає отримання задоволення від тренувальної або змагальної діяльності (як варіант – відновлення сил після навчання), а з іншого – тренер намагається сформувати у нього специфічні особистісні якості, необхідні для подолання напружень, які вихованець долати не бажає;

- з одного боку, батьки убачають сенс спортивної діяльності дитини, перш за все, у формуванні її фізичної культури, а з іншого – тренер, націлюючи учня на максимальну реалізацію природних задатків, відводить формуванню його фізичної культури та збереженню здоров'я останню роль;

- з одного боку, вихованець прагне якомога повніше реалізувати свій руховий потенціал, отримуючи при цьому задоволення, а з іншого – батьки та спортивні педагоги нав'язують йому існуючі соціальні норми поведінки й заборони, при цьому, можливо, обмежуючи його дії;

- батьки очікують від тренерів уваги до формування у дитини цінностей, необхідних для соціалізації, а тренери намагаються сформувати прямо протилежні (індивідуалістичні) цінності, які не сприяють засвоєнню вихованцем соціальних ролей і функцій.

На нашу думку, модель організації виховного процесу ДЮСШ повинна враховувати ці суперечності, що, у кінцевому підсумку, дасть змогу найбільш повно реалізувати виховний потенціал спортивної діяльності у ДЮСШ.

Перспективним напрямом дослідження визначаємо розробку методики встановлення рівня розвитку виховної системи ДЮСШ.

Список використаної літератури

1. Козырева О. В. Спортивное воспитание детей дошкольного возраста в системе их гуманистического воспитания : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Козырева Ольга Владимировна. – Москва, 2002. – 403 с.

2. Лубышева Л. И. Современный ценностный потенциал физической культуры и спорта и пути его освоения обществом и личностью / Л. И. Лубышева // Теория и практика физ. культуры. – 1997. – № 6. – С. 10–15.

3. Мазин В. Н. Рейтинг мотивов спортивной деятельности воспитанников ДЮСШ / В. Н. Мазин // *Științaculturiifizice: Pregătireprofesională, antrenamentsportiv, educațiefizică, recuperare, recreație*. – Ch.: USEFS, 2013. – Nr. 14/2. – P. 54–62.
4. Сидоров А. А. Педагогика спорта : учебник для студентов вузов / А. А. Сидоров, Б. В. Иванюженков, А. А. Карелин, В. В. Нелюбин. – Москва : Дрофа, 2000. – 320 с.
5. Смирнов К. Патопсихология детского спорта [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://psysports.ru/component/content/article/2-2010-06-07-13-05-53>.
6. Столяров В. И. Содержание и структура физкультурно-спортивного воспитания детей и молодежи (теоретический анализ) : монография / В. И. Столяров, С. А. Фирсин, С. Ю. Баринов. – Саратов : Наука, 2012. – 269 с.
7. Толстова Ю. Н. Измерение в социологии : учеб. пособ. / Ю. И. Толстова. – Москва : КДУ, 2007. – 288 с.
8. Шаболтас А. В. Мотивы занятия спортом высших достижений в юношеском возрасте : дис.... канд. психол. наук : 19.00.03 / Шаболтас Алла Вадимовна. – Санкт-Петербург, 1998. – 184 с.
9. Электронный учебник по статистике [Электронный ресурс]. – Москва : StatSoftInc., 2012. – Режим доступа: <http://www.statsoft.ru/home/textbook/default.htm>.

Стаття надійшла до редакції 02.09.2014.

Мазин В. Н. Сравнительный анализ отношения субъектов ДЮСШ к целевым ориентирам и факторам воспитательного процесса

В статье выявлено отношение тренеров-преподавателей, администрации, а также родителей воспитанников ДЮСШ к целевым ориентирам и факторам воспитательного процесса. Проанализированы мотивы занятия спортом учеников ДЮСШ. Выявлены противоречия между отношениями тренеров-преподавателей и администрации ДЮСШ, а также учеников и их родителей к целевым ориентирам воспитательного процесса.

Ключевые слова: воспитательный процесс, дети, подростки, спорт, школа, целевой ориентир, фактор.

Mazin V. Comparing Analysis of Attitudes of Subjects of Children's and Youth Sports School Towards Target Reference Points and Factors of Education

The author reveals the attitudes of coaches, school authorities, parents of Children's and Youth Sports School pupils to target reference points and factors of education. Main grounds of doing sports by pupils of Children's and Youth Sports School are characterized. The article represents contradictions between attitudes of teachers, school authorities as well as pupils and parents' differences in comprehension of target reference points of education. The researcher finds out that there are fundamental differences between target reference points of coaches, Children's and Youth Sports School authorities and also pupils and their parents. It is necessary to stress, that coaches, first of all, focus on forming and development those psychological models and patterns, which refers to sport achievements. At the same time parents are eager to get improvement of the health status of their children due to sport activities, suggested by coach; moreover assistance in solving socially attributed behavior of children. It should be admitted, that pupils of Children's and Youth Sports School mostly expect to get emotional satisfaction while doing sports. There are no differences between opinions of parents, coaches, and young sportsmen of Children's and Youth Sports School about factors of educational process and their influence on it. All parties of educational process agree with important role of coaches and teammates and also self-discipline of the young sportsman in challenging situation of overcoming physical and mental difficulties of sport activities. The author comes to the conclusion that such a factor as holding educational events considered to be only optional and less important.

Key words: educational process, children, teenagers, sport, school, target referece point, factor.